

Studium vychází z chápajícího čtení děl, která dnešnímu člověku a jeho dnešnímu vědomí - v době duše vědomé - nabízejí popisy zmiňovaných témat. Autor této knihy má na mysli především díla Rudolfa Steinera, zvláště jeho napsaná díla. Rudolf Steiner (1861-1925), zakladatel anthroposofie neboli anthroposofické duchovní vědy, byl filosof, především však duchovní badatel. Jeho cílem bylo proměnit dříve „okultní“, tj. skryté oblasti bádání v jakýsi druh vyšší vědy a tak je zpřístupnit širší veřejnosti, asi v tom smyslu, nakolik se to dá říci o jakékoli vědě, např. o matematice. Ve svých dílech se pokusil ze dvou stran popsat to, co je na výsledcích jeho bádání podstatné.

Tento popis není jednoduchý a jeho díla nejsou snadno srozumitelná. To je na jedné straně potěšitelné, protože *čtenář musí* být při čtení velmi aktivní. Na druhé straně snad žádná díla nejsou vydána napospas neporozumění natolik, jako ta jeho - velmi podobně jako evangelia, která znázorňují podstatu křesťanství. Čemu všemu už sloužila jako ospravedlnění!

Dva akty popisu bádání, rozdíl mezi sdělováním obsahů duchovní vědy a informacemi

Těžkosti se sdělováním těchto obsahů plynou z okolnosti, že se nejedná o „informace“. O oblastech, které leží za světem skutečností, světem věcí a za smyslově vnímatelnými ději, nemohou existovat žádné informace, poněvadž tyto oblasti jsou světem, jehož prostřednictvím se skutečnosti stávají něčím, *vyvíjejí se* - je to svět, jenž se vyvíjí, stává se něčím či někým. Informace znamená „A rovná se B“, ale něco takového jako „rovná se“ ve světě ducha není, ani prvky A a B nejsou v duchovním světě předem dané a pro poznání pevně stanovené, a proto o nich neexistuje žádné vědění. Nauka o informacích, která se zabývá sdělováním, nikoli vznikáním informace, však tyto prvky předpokládá.

Duchovní svět je v trvalé proměně a poněvadž je světem *poznávání*, a ne běžným světem poznaného, je také skrze každé poznání změněn. Poznání je jeho částí.

Naše řeč je dnes plně přizpůsobena sdělování informací. Přestože se nedá přímo použít k popisu duchovního světa, může mu nepřímo sloužit dvojitým způsobem. Na jedné straně se používá k utváření světa obrazů, který *poukazuje* na popisovaný duchovní svět podobně, jako znaky písma poukazují na to, co označují. „Kráva“ - těchto 5 písmen ukazuje na krávu, aniž by s ní měla i tu sebemenší podobnost. Ale

také nakreslená kráva (jak se vyskytuje v obrazovém písmu) je jen náznakem a pouze transformované se podobá tomu, co „zobrazuje“ - je malá, dvojrozměrná, z papíru, nakreslená inkoustem atd. Aby člověk dospěl k přiměřenému porozumění, musí se naučit tyto obrazy „číst“, musí jim rozumět ve smyslu „jestliže“. Tyto obrazy nepodávají bezprostřední realitu, ale dokážou v realitě rozdmýchat duševně-duchovní zážitky. Dnešnímu člověku to však není dáno jen tak. Proto má sklon stavět si z obrazů druhý svět představ, k němuž nemá ani uzpůsobené vnímání, ani odpovídající pojmy, jaké musí člověk ve vztahu k představě normálně mít.

Druhý způsob popisu usměrňuje pozornost čtenáře na procesy ve vědomí, přesněji řečeno na děje při poznávání. Děje při poznávání se pozorností posilují a sama pozornost se zvyšuje. Předvědomá a nadvědomá pásma, která jsou jinak všednímu vědomí skrytá, se projasňují, poněvadž se zvyšuje úroveň uvědomování.

Cvičící tak vstupuje do světa poznávání v duchovním světě a v poznání prožívá zážitky, které mu předvádějí a ukazují kvalitu vyšších pojmů. Tyto vyšší pojmy se musejí vytvářet intuitivně, abychom mohli porozumět obrazným líčením, abychom je uměli „přeložit“. Tento svět obrazů je pro tvorbu pojmů tím, čím je pro dítě svět vnímání *daný* smysly, který je potřebný k tvorbě obyčejných pojmů. Při omezeném vnímání se pojmy tvoří jen těžko a vzácně, nebo vůbec ne.

Uvedené dva akty popisu bádání se tak vzájemně doplňují. Při zmíněných procesech ve vědomí, jež nás přivádějí k vnitřní pozornosti, se probudí *pozorující* myšlení, které pozoruje nejprve jevy poznávajícího vědomí, posléze však také ve vědomí pozoruje překážky, které brání poznávání. Při této činnosti musí vysvitnout odpovídající nové pojmy a ideje, jinak by nemohlo nastat žádné pozorování, tak jak je tomu i při obyčejném vnímání. Na rozdíl od toho, co už bylo vymyšleno, tyto nové pojmy, například „živé myšlení“, nesou v sobě vnitřní obraznost, která nemá nic společného s obrazností smyslových vjemů nebo s obrazností představ, utvářených podle nich. Čím více je tato „činnost pozorování“ prováděna v soustředěném *prožívám*, nikoliv v usuzování, odvozování, o to jsou pojmy utvářené pouze v myšlení obraznější. Neodpovídají žádným předmětům, odpovídají procesům.

Nový druh studia a čtení jako výcvik čistého myšlení

Tento druh čtení je cvičením a když se člověk po takovém cvičení pustí do obrazných popisů, pak je třeba přitom použít stejný druh myšlení, tedy nikoliv myšlení, které si něco

Á

XXXXXXXXXXXX

představuje, ale čisté myšlení, očištěné od představ, zbytků vjemů a samozřejmě očištěné od předsudků, vzpomínek a zvyklostí. Máme se pokusit číst text tak, jako bychom jeho slova vnímali poprvé. Jakákoliv asociace má mlčet. S vnitřní obrazností, která byla v předešlých cvičeních vytříbena ve schopnost, se obrazy utvářejí tak, jak jsou míněny: stávají se symboly vnitřních zážitků, které v čtenáři vyvolávají nutně odpovídající pojmy.

Studium je nejen cvičením, ale také výcvikem čistého myšlení, které se nazývá čisté, poněvadž je očištěné od všech složek smyslového vnímání, od předsudků, asociací a všeho, co je v obvyklém smyslu citové. Čisté myšlení můžeme dnes uskutečňovat zejména v oblastech matematiky, logiky, geometrie a jejich studiím se máme naučit rozšířit tuto schopnost také na oblast jevů vědomí. To znamená, že čisté myšlení nyní vtahuje do stále niternějšího pozorování také sebe. Vtažení poznávající činnosti do reality je nejdůležitějším krokem v utváření nového obrazu světa.

Ve smyslu předcházejících myšlenek je vhodné začít studium dílem, které je napsáno v řeči dějů ve vědomí.*

Po jistém pokroku v získávání vnitřní schopnosti pozorování lze do cvičení paralelně přibrat jiné dílo nebo dále pokračovat s dílem, které se má číst jiným způsobem. Např. nejdříve číst Filosofie svobody a potom Theosofii. Jak máme s těmito texty zacházet, naznačíme ve dvou níže uvedených příkladech. Jako první si probereme jeden úryvek z 3. kapitoly Filosofie svobody.

„Zvláštní povahou myšlení je, že když myslící myslí, na myšlení zapomíná. Nezaměstnává ho myšlení, ale předmět myšlení, o kterém uvažuje.

První postřeh, který o myšlení učiníme, je tedy ten, že myšlení je nepozorovaným prvkem našeho obyčejného duchovního života.

Důvodem, proč v obyčejném duchovním životě myšlení nepozorujeme, je, že myšlení spočívá v naší vlastní činnosti. To, co já sám nevytvořím, vstupuje do pole mého pozorování jako něco předmětného. Dívám se na to jako na něco, co vzniklo beze mě. Přistupuje to

---

* V řeči jevů ve vědomí je napsána jedna část spisů Rudolfa Steinera: *Základní rysy teorie poznání podle Goethova světového názoru; Pravda a věda; Filosofie svobody; Goethův světový názor; Mystika na úsvitu novodobého duchovního života; Křesťanství jako mystická skutečnost; Stupně vyššího poznání; Cesta k sebepoznání člověka; Práh duchovního světa; O záhadě člověka; O duševních záhadách; Anthroposofické směrnice; Osmnáct dopisů členům.* V obrazném stylu sdělení jsou vedena tato díla: *Theosofie; Jak dosáhneme poznání vyšších světů?; Náčrt tajné vědy; Z kroniky akáša; Duchovní vedení člověka a lidstva.*

ke mně a musím to přijmout jako předpoklad svého procesu myšlení. Když přemýšlím o předmětu, jsem jím zaměstnán a můj pohled je obrácený k němu. Tímto zaměstnáním je myslící pozorování, uvažování. Moje pozornost není zaměřena na mou činnost, ale na objekt této činnosti. Jinými slovy: zatímco myslím, nedívám se na své myšlení, které sám vytvářím, ale na objekt myšlení, který nevytvářím.

Myšlení a pozorování myšlení ve dvou aktech

Dokonce když připustím výjimečný stav a přemýšlím o svém myšlení, nacházím se ve stejném případě. Své současné myšlení nikdy nemohu pozorovat, později mohu udělat objektem myšlení jen své zážitky (a zkušenosti), které jsem získal a které se týkají procesu mého myšlení. Kdybych chtěl pozorovat své současné myšlení, musel bych se rozštěpit na dvě osobnosti: jednu, která myslí, a druhou, která na sebe při tomto myšlení pohlíží. *To nemohu*. Mohu to provést jen ve dvou oddělených aktech. Myšlení, které má být pozorováno, není nikdy tím myšlením, které je právě aktivní; je to jiné myšlení. Přitom nerozhoduje, zda k tomuto účelu pozoruji své dřívější myšlení, nebo sleduji myšlenkový proces nějaké jiné osoby, anebo zda konečně předpokládám fingovaný myšlenkový proces jako když chci kupř. objasnit pojmově pohyb kulečnickových koulí.

Dvě věci se navzájem nesnášejí: činné vytváření a přemítavý postoj vůči něčemu. To ví už první kniha Mojžíšova. V prvních šesti světových dnech nechá Boha vytvořit svět a teprve potom, až vznikne možnost podívat se na něj, se říká: „A Bůh viděl, že všechno, co učinil, je velmi dobré.“ Tak je to i s naším myšlením. Když ho chceme pozorovat, tak tu nejprve musí být.“

Á

Á

Á

ÁÁÁÁÁÁÁÁ

Když si vybavíme v textu popsaná pozorování a zabýváme se jimi, zažijeme mnohem více, než se v textu říká. Ve srovnání s jinými druhy činnosti vědomí se zdá, že „zvláštní povaha myšlení“ není vůbec charakteristická pouze pro myšlení; zapomínáme také na vidění, chutnání a představování, když jsou činné; jsou zaměstnány svým objektem stejně jako my. Rozdíl mezi nimi a myšlením však spočívá v tom (a to je další zjištění), že se vůbec nemohou pozorovat, ani nemohou vní- i mat samy sebe. Když „pozorujeme“ jednotlivé druhy vnímání a před- * stavování, děje se to pomocí myšlení; přemítáme-li o nich, pak je to} také myšlení, které je přitom činné. Zde vidíme provázání nových zážitků: všechny jevy ve vědomí pozorujeme pomocí myšlení; ono j je tím, kdo vynáší soudy o všech jevech ve vědomí. A kdo pozoruje myšlení - to minulé? Samotné myšlení. Přemýšlí o myšleném. Toto „přemýšlení“ může znamenat dvojí: Může se týkat obsahu myšleného nebo se může týkat konání v přemýšlení, popřípadě toho, co bylo vykonáno v přemýšlení, prostřednictvím čeho se objevil obsah. Je-li zde řeč o pozorování myšlení, pak máme na mysli ten druhý význam. Co lze v tomto smyslu pozorovat?

Pod pojmem tzv. „myšlení“ se rozumí rozmanité činnosti

Když se díváme na vnitřní formu myšlenkového pochodu, vidíme stopy smysluplné a cílevědomé činnosti. Je to tím nápadnější, čím je myšlenka novější, duchaplnější nebo tvořící nový pojem. Nemáme zde žádný znak nějakého „zkoušení“ - jako kdyby „někdo“ přesně věděl, „jak se to dělá“, jako kdyby byl chod myšlení veden krok za krokem. K tomu zřejmě neexistuje žádný příklad, vzor či norma. A i kdyby takové byly, musela by instance, která vede myšlení, umět předem zvolit správný vzor. Takové myšlení vytváří souvislosti a vztahy, které tu předtím nebyly nebo byly skryté.

Můžeme také zjistit, že pod pojmem „myšlení“ se rozumí rozmanité činnosti, které jsou si formálně podobné: jednoduché opakování nějaké myšlenky, kombinace, uvedení více myšlenek do nějakého vztahu či vytváření zcela nových idejí. Hotové myšlení, které si uvědomujeme, má formu vyjádřenou v řeči, ale jakmile myšlení existuje ve slovech nějakého jazyka, je to již minulé myšlení.

Pozorujeme-li vznik vyjádření myšlení formou řeči, můžeme zjistit, že nebyla vytvořena vědomě. Nejenže se přitom nedbá na **stavbu** věty a gramatiku (ve formulaci jsme si vědomě nevybavovali jejich pravidla), ale většina lidí je vůbec nezná a v žádném případě nemluví mateřskou řečí podle gramatických znalostí. Dodatečně většinou ani

nemůžeme být odpovědní za to, „jak“ byly myšlenky formulovány. Při utváření myšlenek v řeči je také přítomno vedení, které řídí chod myšlení. Myšlení si uvědomujeme v řeči, ačkoliv tato forma je vytvářena stejně předvědomě nebo nadvědomě jako samotná myšlenka: toto vedení si musí být předem vědomo určité instance - *před* jazykovou formou, kterou si také mohu volit: řeknu to německy nebo anglicky?

V této úvaze je zdůrazněna právě „zvláštní povaha“ myšlení, tak jak se projevuje „v obyčejném duchovním životě“. To znamená, že můžeme zdůraznit „výjimečný stav“. Malé dítě toho není schopno, jen dospělý může novým myšlením „pohlížet“ na minulé myšlení. Instance, která se na minulé myšlení dívá, sama nemůže spočívat v minulosti - pak by se přece na ni nemohla dívat; jako něco minulého by se vůbec nemohla „dívat“. Nazírající instance je mimo minulé myšlení, je v přítomnosti. Chce-li však myšlení uchopit svou přítomnost, přijde vždy pozdě, přítomnost je už pryč.

Myšlení pociťujeme jako tu nejvlastnější činnost vědomí, za níž se zde zcela můžeme postavit jako za vlastní. Pozornost se může - a musí - zcela přivínut k myšlení. A přesto nedokážeme říci, *jak* myslíme. „Nejprve zde myšlení musí být, chceme-li je pozorovat.“ Myšlení vnímá sebe samo, přinejmenším dodatečně ví vždy, o čem přemýšlelo. „Vnímat své myšlenky“ má stejný význam jako „myslet“ nebo něco bylo domyšleno. Ten, kdo ví, na co myslel, musí být také přítomen v současnosti myšlení, jinak by musel vytvořenou myšlenku znovu promýšlet, aby věděl, co znamená. Zpětné myšlení by nebralo konce. Ale abychom si uvědomovali myšlení, tj. vnímali myšlenky, ty musejí pominout, musejí být utvořeny do slov. Aspekt „Jak“ si v případě myšlení uvědomujeme stejně málo jako tentýž aspekt v případě řeči. Myšlení a mluvení zde tedy musí nejprve být, abychom mohli zvenku zprostředkovat a pozorovat jejich „Jak“, ale jejich původ *ve mně* je a zůstává nadvědomý. Právě tato jejich nadvědomá fáze je jejich přítomností.

Živé nebo přítomné myšlení, nazírající myšlení

To, co nyní děláme, je *pozorování*, nikoli např. logické úsudky. Čím méně se do této činnosti vměšují úsudky, o to více se probouzí nová obraznost, zvláště při pozorování myšlenkových forem. Obraznost je zprvu snad šedavá, popřípadě černo-bílá, ale brzy pociťujeme barevnost odpovídající myšlenkovým pochodům. Ani forma, ani barvy nejsou vzpomínkami na smyslová vnímání, a přesto tyto zážitky

nemůžeme vyjádřit jinak než pomocí výrazů, opírajících se o smyslové kvality a vycházejících ze smyslových kvalit. Nemyslíme, ale pozorujeme, zříme, tj. vidíme pomocí *nazírajícího myšlení*. To je nový výdobytek cvičícího.

Popsali jsme jednu z nesčetných možností, jak lze zpracovat uvedený text. Je ovšem jasné, že něco podobného začátečník sotva dokáže vytvořit při prvním čtení. Příklad má však objasnit směr a způsob, jak může čtenář s těmito texty pracovat.

Jako příklad pro obrazný popis výsledků bádání nyní poslouží krátký úryvek z knihy *Theosofie*, kapitola „Tělo, duše a duch“.*

„Projevy životní síly člověk obvyčejnými smysly nevnímá. Vidí barvy rostliny, *čichá* její vůni; životní síla však zůstává *tomuto* pozorování skryta. Ale jako člověk od narození slepý nemá právo popírat barvy, tak nesmějí obvyčejné smysly popírat existenci životní síly. Jakmile byl slepec od narození operován, jsou tu barvy i pro něho; právě tak existují pro člověka rozmanité, životní silou vytvořené *druhy* rostlin a zvířat - ne pouze *individua* - i jako vjem, jestliže se mu pro ně otevře orgán. - Rozvinutím tohoto orgánu se otevírá člověku zcela nový svět. Nevnímá pak pouze barvy a vůně živých bytostí, nýbrž vnímá *život těchto bytostí samých*. V každé rostlině, v každém zvířeti pociťuje kromě fyzické podoby i *duchovní podobu naplněnou životem*. Abychom měli pro ni výraz, nazvěme tuto duchovní podobu *éterným či životním tělem*.“ Čtenáři se může zdát nápadné, jak velmi je tento text - a ostatně celá *Theosofie* - orientován na vnímání. Podobenství k vysvětlení životního těla jsou převzata z oblasti smyslového vnímání. „Životní síla“ - jak můžeme vnímat tuto sílu? Obvyčejnými smysly to není možné; vnímáme jen působení sil na vnímatelné věci, i když se jedná například o elektřinu. Životní síla se projevuje také ve vnímatelném světě: z minerálních součástí *vytváří* živou podobu živé bytosti. Můžeme se ptát: Je to jediný projev této síly? Živá podoba není nějaké *něco*, nemůže být vnímána obvyčejnými smysly nebo fyzikálními přístroji. Neboť podoba života, tvar neboli forma života - v textu se nazývá duchovní podoba - například rostliny, je vzorem koloběhu od semene, klíčku, rozrůstající se rostliny, poupěte, květu, plodu, semene. V ideji této duchovní podoby jsou však obsažené také možné variace tohoto rostlinného druhu, podle utváření půdy, zásobování vodou, počasí atd. Tato forma života má charakter procesu a ve světě jevů připouští různé možnosti, které jsou omezeny

---

*Připravuje k vydání Fabula, pozn. vyd.

jen trváním, zachováním druhu: pryskyřník zůstane pryskyřníkem za všech okolností. Tato duchovní podoba tedy není vnímatelná okem ani přístrojem, ale přesto je realitou, dokonce silnější než viditelná rostlina, neboť tato je proměnlivou a pomíjející individuální podobou, zatímco v „duchovní podobě“ jsou zahrnuté jak změny v průběhu roku, tak i to, co je nadindividuální. Vždy přece existují jen *druhy* rostlin, nikoli *jeden* jediný exemplář.

Obrátíme-li pozornost na ideu stále se proměňující životní „podobu“ rostliny a čistě myšlenkově ji uznáme jako realitu, která je ve srovnání s jevem mocnější, může nám být zřejmé, že se nazývá „podobou“ ve zcela jiném smyslu, než jak jsme zvyklí. V obvyklém smyslu se nazývá podobou kvůli své konkrétnosti a ve zmíněném odlišném smyslu se kryje s konkrétností druhu. Druh je daný a platí, že ze semene podle jeho utváření a okolností - půda, počasí atd. - vzejde buď malá zakrnělá rostlina, anebo zdravá silná rostlina. S tím počítá každý zahradník, každý sedlák. Pro naše obyčejné myšlení je *druh* abstrakcí - jako souhrn individuí, která patří k *druhu*, což je formulace nepostrádající humor. Viděli jsme však, že duchovní podoba určující tento druh je vůči individuím mocnější realitou. Individua vznikají a zanikají, zatímco druh prochází mnoha individui, zůstává a realizuje se.

Druh nebo duchovní podoba je idea, ale živá a život způsobující. „Utváří se“, příp. je podmíněna podle toho, nakolik je podmíněn druh rostliny. Obsahuje rozmanitost forem individuálního projevu. Tato „podoba“ však není obyčejným obrazem a nelze si ji tedy představit podle vzoru našich představ z vnímání. Kdo si však vybavil popsanou práci s textem z *Filosofie svobody*, ten pocítí určitou příbuznost se zde uvedenou novou obrazností, kterou lze prožít. Obraznost, jež se probouzí při pozorování myšlení, je vhodná k zachycení duchovní podoby životního těla.

Tímto způsobem lze pozorovat mnoho druhů rostlin, tj. lze pohlížet na vícero konkrétních duchovních podob. To však znamená, že člověk v sobě nese nebo může vyvinout *schopnost* „myslet“ živé ideje nebo „vnímat“ duchovní formy života. To může nastat jen tehdy, jestliže disponuje volnou formou toho, z čeho takové útvary životní síly sestávají. V zásadě může myslet cokoliv, libovolné ideje; idea jednoho druhu rostliny je konkrétní.

Tvořivé síly, které se podílejí na výstavbě určité duchovní formy, jsou v člověku (mimo „již“ vytvořené formy jeho konkrétního éter- ného těla) přítomny také ve volné formě: to *kromě jiného* činí člověka člověkem. Živé nebo přítomné „myšlení“ je činností probíhající v

životních silách a probíhající jejich prostřednictvím. Jsou-li životní síly vázané na formu, mluvíme o životním těle. Jsou-li volné, mohou v poznávání přechodně nabývat libovolné podoby, a pak je nazýváme silami poznání. V každém případě utvářejí podobu na rozdíl od fyzikálních sil.

Je vidět, že zde v textu bylo jako obrazné zamýšleno něco, co je nejprve spojováno s čistým myšlením *bez představy*. Představa by zatarasila cestu k nové obraznosti. Totéž se týká jiných obrazů, barev, tónů atd., které nepoukazují na obvyklé obrazy z představ a mají být transformovány analogicky podle výše uvedeného příkladu (z Theosofie), to znamená, že mají být převedeny zpět do zážitku, z něhož pocházejí a který popisují.

Zvláštní pozornost má být zaměřena na aspekt „*jak*“ daného popisu, neboť v něm je většinou vyjádřena podstata zážitku více než v aspektu „*co*“.

Uplatňování zdravého rozumu

Rudolf Steiner často zdůrazňuje, že zážitky, které popisuje, se nedají snadno znovu zopakovat, ale s nepředpojatým zdravým lidským rozumem můžeme těmto popisům porozumět. Uvedený výrok uvede čtenáře této knihy do omylu méně než jiné výroky, neboť jsme viděli, jakou vzácností je zdravý rozum/ Stejně mínění měl i Steiner: „Zdravý lidský rozum však musíme teprve s námahou získávat, dnes tu není. Znovu musíme dosáhnout to, co měly dřívější doby ještě atavistický, tj. spojení s duchovním světem, ale nikoli atavistickým způsobem, ale způsoby, které poskytuje anthroposofie.“ Ten, koho to zajímá, může se přesvědčit o tom, jak vysoké požadavky klade Steiner na zdravý lidský rozum/*

Kdo se jen trochu vžil do podstaty „správné řeči“, bude se vyhýbat lehkomyšlným řečem o četbě studijního materiálu, aniž by bral ohled na to, že se tu nikdy nejedná o *obsahy*, vědění, informace/

---

* Uvedený výrok varuje čtenáře knih Rudolfa Steinera, v nichž se líčí takové zážitky, že není snadné je opakovat, a nabízí proto snahu porozumět líčeným zážitkům.

† R. Steiner, Vývojové pravdy lidské a lidstva, karma materialismu, přednáška z 26. 6. 1917, GA 176; G. Kúhlewind, Die Wahrheit tun (Konat pravdu), kap. Duchovně-vědecké studium. 2. vyd., Stuttgart 1982, pozn. překl.

‡ Ve studijním materiálu vede Rudolf Steiner čtenáře k uvažování určitým způsobem a dává mu námět k meditaci. Nejde o předávání esoterických vědomostí a jejich přijetí bez zkušenosti. Pozn. překl.

Studium nikdy nepřestává. V pozdějších fázích cesty školení se stává meditativním čtením a ze sdělení duchovního badatele získáváme stále látku pro meditaci. Jak R. Steiner chápal toto studium, můžeme popsat jeho vlastními slovy: „Studium neznámá něco se učit, jak se to obvykle děje. Zde je to tak, že musíme dojít k tomu, aby pro nás existovalo také myšlení, které je ještě uvolněné skutečné myšlení, při němž člověk vylučuje všechno smyslové vnímání svého okolí... Člověk se musí učit zapomenout na všechno, odhlédnout od všeho, co zevně působí na smysly, aniž by ovšem zůstal prázdnou nádobou. To je možné, když se ponoříme do čistého myšlenkového obsahu, prostého smyslového charakteru, tak jak je obsažen ve sděleních duchovního badatele a přemítáme o tom, co se dále rozvíjí. Ve svých spisech jsem sledoval tuto cestu, psal jsem je tak, jako když v živé bytosti vyrůstá jeden úd z druhého, jedna myšlenka organicky vychází z druhé... Kdo se chce dostat výše, musí duchovně-vědecká sdělení číst takto. Kdo nechce výš, může je číst jako obyčejnou knihu.“*

Sám tento text může být tématem studia.

Georg Kühlewind

---

* R. Steiner: Das christliche Mystérium. (Křesťanské mystérium), předn. z 22. 2. 1907, GA 97.